

Список використаних джерел

1. Аршавский В.В. Межполушарная асимметрия в системе поисковой активности (к проблеме адаптации человека в приполярных регионах Северо-Востока СССР). – Владивосток: ДВО АН СССР, 1988. – 222 с.
2. Ахутина Т.В. Нейропсихология индивидуальных различий детей как основа использования нейропсихологических методов в школе // I Международная конференция памяти А.Р. Лурия / Под ред. Е.Д. Хомской, Т.В. Ахутиной. – М.: Российское психологическое общество, 1998. – С. 201 – 208.
3. Психология и педагогика: учебное пособие / В.М. Николаенко, Г.М. Залесов, Т.В. Андрушина и др.; отв. ред. В.М. Николаенко. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 2000. – 175 с.
4. Семенович А.В., Архипов Б.А., Фролова Т.А., Исаева Е.В. О формировании межполушарного взаимодействия в онтогенезе // I Международная конференция памяти А.Р. Лурия / Под ред. Е.Д. Хомской, Т.В. Ахутиной. – М.: Российское психологическое общество, 1998. – С. 215 – 224.
5. Сиротюк, А.Л. Обучение детей с учетом психофизиологии: практическое руководство для учителей и родителей. – М.: ТЦ "Сфера", 2000. – 128 с.
6. Сотникова, И.Д. Учет особенностей восприятия детей при подготовке их к школе // Интернет-журнал "Эйдос". – 2008. - 25 июня. <http://www.eidos.ru/journal/2008/0625-2.htm>.

The article discusses the features of the lateral organization of children of primary school age. Describes features of the organization of the learning process of children, based on their phenotype and lateral leading modality perception. Accounting for lateral organization is regarded as a condition to minimize the difficulties in teaching children with special educational needs.

Keywords: lateral profile, dominant hemisphere, left hemisphere, right brainmodality of perception.

Отримано 9.11.2012 р.

УДК 376.1-056.36

Л.К. Одинченко

**РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО -
МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ У
ДОПОМІЖНІЙ ШКОЛІ**

При реалізації завдань використання найбільш ефективних засобів навчання на уроках географії в допоміжній школі особливе значення надається робочому зошиту, який входить до складу навчально-методичного комплексу з предмету. В статті розглядаються значення

робочого зошита з географії, особливості його конструювання при вивченні курсу "Географія світу" в восьмому класі допоміжної школи.

Ключові слова: географія, розумово відсталі учні, засоби навчання, робочий зошит, пізнавальні завдання.

При реализации задачи использования наиболее эффективных средств обучения на уроках географии во вспомогательной школе особое значение придается рабочей тетради, входящей в состав учебно-методического комплекса по предмету. В статье рассматриваются значение рабочей тетради по географии, особенности ее конструирования при изучении курса "География мира" в восьмом классе вспомогательной школы.

Ключевые слова: география, умственно отсталые учащиеся, средства обучения, рабочая тетрадь, познавательные задания.

Оптимізація навчально-виховного процесу навчання географії за новими програмами, побудованими з урахуванням потреб сучасного суспільства, залежить від глибокого й правильного вибору методів навчання, що в свою чергу викликає необхідність використання різних джерел знань з предмету. При цьому виникає проблема відбору та використання таких засобів навчання, які будуть максимально відповідати вимогам особистісно-орієнтованого навчання та розширювати інтелектуальний потенціал учнів.

За останні роки в Україні розроблено низку наочно-навчальних посібників, які складають навчально-методичний комплекс з географії для загальноосвітніх навчальних закладів. Він охоплює такі компоненти:

1. Навчальні програми з географії.
2. Підручник (базова складова навчально-методичного комплексу).
3. Географічні атласи та контурні карти.
4. Наочні посібники (настінні карти, таблиці, картини, колекції тощо).
5. Робочі зошити та практикуми.
6. Словники-довідники з курсів шкільної географії.
7. Дидактичні матеріали з курсів шкільної географії.
8. Методичні посібники для вчителів.
9. Хрестоматії, навчальні посібники для учнів.
10. Комп'ютерні навчальні програми та посібники з географії [1, с. 59].

Ядром цього науково-методичного комплексу забезпечення навчально-виховного процесу є підручник. Він виступає як специфічна функціональна ланка в системі засобів навчання, виховання, освіти та розвитку учнів.

Нові підходи до побудови навчально-виховного процесу вимагають перетворення змісту освіти, засобів та методів навчання, перегляду всього навчально-методичного комплексу, в тому числі і вхідних до його складу робочих зошитів для школярів.

В методиці географії робочий зошит розглядається як набір завдань для організації самостійної роботи школярів, що надають змогу диференціювати навчальний процес, узгоджуючи його з особливостями,

нахилами та здібностями окремих учнів класу (С.Г. Коберник, Р.Р. Коваленко, О.Я. Скуратович). Зміст робочих зошитів доповнює виклад навчального матеріалу підручника інформацією, яка складається з теоретичних основ теми та різноманітних завдань. Кожен розділ робочого зошита відповідає певній темі чинної програми та включає завдання для самоконтролю.

Робочий зошит з географії – це, по-перше, добре видрукований навчальний посібник, в якому можна працювати: писати, малювати, підкреслювати, користуватися готовими схемами, таблицями, картосхемами, контурними картами. Для цього поруч з навчальним текстом і запитаннями відводиться місце для написання учнями відповідей. По-друге, в цьому навчальному посібнику підібрана система ілюстрацій, запитань і завдань до змісту відповідного курсу. По-третє запитання і завдання повинні передбачати формування не лише предметних, а й міжпредметних знань і умінь.

В методиці навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах визначені дидактичні функції робочого зошита:

- систематизуюча (чітка послідовність викладення питань та завдань у систематизованій формі);
- функція самоосвіти (формування у школярів бажання та вміння самостійно здобувати знання, стимуляція в них навчально-пізнавальної мотивації та потреби в пізнанні);
- координуюча (забезпечення ефективного функціонального використання усіх засобів навчання, а також засвоєння додаткових відомостей, які учні отримують з позаурочних засобів масової інформації, що мають цінність для даного предмету);
- інтегруюча (надання допомоги у засвоєнні як єдиного цілого знань, набутих з інших джерел, а також у процесі різних видів діяльності);
- розвивально-виховна (розвиток сили волі, пам'яті, мислення, самостійності, широти кругозору, здібності до творчості).

Багаточисельність дидактичних функцій робочого зошита з географії свідчить про широкі можливості використання його у навчанні. Робочий зошит в рівній мірі необхідний як для вирішення пізнавальних завдань, так і для формування цілісної системи знань та умінь з географії. Він однаково успішно, у відповідності з вибраною методикою, застосовується на будь-якому етапі процесу навчання, є джерелом самостійного закріплення, узагальнення та контролю знань. Встановлено, що робочий зошит підвищує почуття відповідальності кожного учня за свою роботу, привчає до систематичної праці, примушує дітей робити все самостійно. Робочий зошит потребує наявності в учнів своєрідних навичок (малювати та перемальовувати потрібні малюнки, правильно їх розташовувати, чисто та красиво заповнювати таблиці, схеми, вибирати з книг потрібну інформацію, відповідати на питання та проводити письмові порівняння, творчі здібності).

Процес вивчення географії в допоміжній школі потребує опори на велику кількість різноманітних засобів навчання. Обумовлено це, як і специфікою самого навчального предмета, так і особливостями

пізнавальної діяльності розумово відсталих дітей. У спеціальній методиці географії встановлено, що раціональне застосування в оптимальних сполученнях засобів навчання на уроках географії дозволяє забезпечити навчальний процес джерелами знань та засобами виконання практичних робіт, підвищити якість засвоєння розумово відсталими школярами програмного матеріалу, керувати пізнавальною та розумовою діяльністю дітей, розвинути активність і самостійність, підсилити виховний вплив навчання на формування особистості учня (І.М. Бгажнокова, В.М. Вовк, Т.М. Головіна, А.Г. Григорянц, В.А. Грузинська, С.О. Дубовський, І.В. Кабелко, В.С. Ликий, В.О. Липа, О.І. Липецька, Л.К. Одинченко, Т.І. Пороцька, Т.А. Процко, О.М. Соломіна, В.М. Синьов, Т.М. Федорова, В.Г. Чернобук тощо).

Розв'язуючи завдання використання найбільш ефективних засобів навчання географії в допоміжній школі, необхідно враховувати можливість використання робочого зошиту, спрямованого на досягнення не лише педагогічної, а й корекційно-розвивальної мети, що реалізуються в органічному поєднанні.

Робочі зошити не є обов'язковими навчальними посібниками, але їх використання на уроках географії в допоміжній школі підвищує ефективність навчально-виховного процесу. Особливе значення відіграють робочі зошити у вирішенні проблеми диференціації й індивідуалізації навчання учнів із вадами розумового розвитку, оскільки сприяють формуванню та корекції недоліків навчальної діяльності школярів, оволодінню ними засобами самостійного добування, активного засвоєння та застосування знань з предмету.

Розглянемо особливості конструювання робочого зошита з географії при вивченні курсу "Географія світу" в восьмому класі допоміжної школи. При розробці робочого зошиту враховуються зміст навчальної програми за даним курсом, викладення матеріалу у підручнику, міжпредметні зв'язки, вікові особливості та пізнавальні можливості розумово відсталих школярів.

Використання робочого зошита на уроках географії в допоміжній школі спрямоване на: формування в учнів системи географічних знань з даного курсу; підвищення інтересу до матеріалу, який вивчається; активізацію навчального процесу з географії; узагальнення набутих знань, вмінь, навичок; одночасний контроль роботи та оцінку знань учнів; корекцію недоліків пізнавальної діяльності учнів; зацікавленість учнями процесом навчання; економію часу на уроці.

Питання та завдання робочого зошита характеризуються різними рівнями складності, що дозволяє вчителю географії здійснювати індивідуальний та диференційований підхід у навчанні розумово відсталих старшокласників.

До першого рівня складності відносяться питання та завдання репродуктивного типу, які відтворюють поняття або знання, що є у змісті теми.

1. Питання та завдання на актуалізацію набутих знань. Наприклад: Що таке глобус? Яку він має форму? Що зображує глобус? _____

2. Питання та завдання на доповнення речень. Наприклад: Африка лежить у _____ півкулях, на _____ від екватора. На заході материка є _____ затока, а між Африкою, Європою й Азією розташоване _____ море. Це море відокремлюється від Атлантичного океану _____ протокою.

До другого рівня складності відносяться питання та завдання частково-пошукового типу.

1. Тестові завдання. Наприклад: Який півострів за площею найбільший в Європі?

- а) Піренейський;
- б) Балканський;
- в) Скандинавський.

Відповідь _____.

2. Питання та завдання, які потребують від учнів знань умовних позначок та кольорів карти. Наприклад: В атласі визначте за умовними позначками, які корисні копалини добувають в Європі? Заповніть цими позначками таблицю.

КОРИСНІ КОПАЛИНИ ЄВРОПИ						

3. Завдання, що вимагають аналізу картографічного матеріалу та змісту підручника. Наприклад: Користуючись текстом підручника і картою атласу заповніть таблицю „Поверхня Європи”.

ЄВРОПА	
РІВНИНИ	ГОРИ

4. Завдання, пов'язані з умінням учнів працювати з географічними картами: Наприклад: Знайдіть на карті півкуль Євразію і визначте:

- Яка протока розділяє на південному заході Євразію й Африку?

Відповідь _____

- Завдяки якому перешийку сполучається Євразія з Африкою?

Відповідь _____

- Яка протока відокремлює Євразію від Північної Америки?

Відповідь _____

5. Завдання, пов'язані з умінням учнів працювати з контурними картами. Наприклад: На контурній карті надпишіть о. Нова Гвінея та о. Тасманія.

6. Питання та завдання на встановлення причинно-наслідкових залежностей. Наприклад: Чому в Австралії клімат і тропічний і субтропічний? _____

7. Завдання на заповнення схем, підпис малюнків. Наприклад: У лівій колонці задано початок речення, у правій - кінець. З'єднайте стрілочками

частини речень які на вашу думку правильні.

До третього рівня складності відносяться питання і завдання, що потребують творчого аналітичного підходу до їх виконання.

1. Характеристика творів-описів географічних об'єктів і явищ або за малюнком, картою або планом. Наприклад: Дайте географічний опис материка за таким планом:

- А) Географічне положення.
- Б) Контури берегів.
- В) Річки, моря, океани, острови й півострови.
- Г) Особливості природних умов. Клімат.
- Д) Рослинний і тваринний світ.
- Е) Населення.
- Ж) Держави.

2. Питання та завдання проблемного характеру. Наприклад: "Чи може безконтрольна експлуатація призвести до знищення органічного світу Тихого океану? Які наслідки будуть для людства?"

3. Розв'язування кросвордів, ребусів, криптограм. Наприклад: Розгадайте ребус, поставивши букви у порядку нумерації чисел: В яку затоку впадає річка Міссісіпі та Міссурі?.

1	7	11	2	4	8	3	10	5	9	6	12
М	А	К	Е	С	Н	К	Ь	И	С	К	У

Відповідь _____.

4. Питання та завдання на класифікацію (порівняння) об'єктів, явищ. Наприклад: Складіть порівняльну комплексну характеристику материків.

Питання характеристики	Південна Америка	Північна Америка
1. Географічне положення		
2. Океани, моря, що омивають материк		
3. Клімат		
4. Рослинний та тваринний світ		
5. Населення		
6. Держави		

Для того, щоб питання та завдання робочого зошита з географії сприяли розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів допоміжної школи, вони повинні відповідати таким основним вимогам:

- охоплювати всі компоненти знань та забезпечувати їх використання на практиці;
- сприяти формуванню різних прийомів навчальної роботи та розумової діяльності;

- відображати основні поняття, причинно-наслідкові залежності, світоглядні ідеї, тобто зобов'язані бути спрямовані на виконання завдань курсу;
- орієнтувати учнів на використання тексту підручника, географічних карт різного типу;
- викликати у розумово відсталих учнів інтерес до уроків географії та займати на уроці небагато часу.

З урахуванням ступеня складності пізнавальних питань і завдань послідовно видозмінюється використання різних інструкцій (попередньої узагальненої, поетапної, поточної) з метою забезпечення підвищення самостійності школярів, переведення їх від розчленованої до цілісної структури діяльності. Варіанти завдань надають можливість розумово відсталим учням тією чи іншою мірою виявити самостійність: від виконання завдань з повною розгорнутою характеристикою чи коментарем до здійснення ними самостійного творчого пошуку. Багатоваріантні завдання й способи їх виконання дозволяють забезпечити розвивальний аспект особистості учня з інтелектуальними порушеннями.

Отже, слід визначити педагогічні умови конструювання робочого зошита з географії для розумово відсталих школярів, а саме:

- вплив робочого зошита на вирішення проблеми диференціації й індивідуалізації процесу навчання на уроках географії, корекції недоліків психічного розвитку школярів;
- спрямованість робочого зошита на підвищення ефективності засвоєння учнями географічного програмного матеріалу, формування загальнонавчальних вмінь, способів удосконалення їхньої самостійної діяльності;
- включення в структуру робочого зошита з географії системи завдань із різними рівнями з урахуванням змісту навчальної програми за даним курсом, викладення матеріалу в підручнику, міжпредметних зв'язків;
- розробка системи різнорівневих завдань на основі особливостей психічного розвитку, самостійної навчальної діяльності та пізнавальних можливостей розумово відсталих школярів.

Список використаних джерел

1. Кобернік С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: [Навчально-методичний посібник] / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я.; За редакцією С.Г. Коберніка. - Навч. книга, 2005. – 319 с.
2. Одинченко Л.К. Географія: Підручник для 8 класу допоміжної школи / Одинченко Л.К., Липа В.О. – К.: Неопалима купина, 2007. – 160 с.
3. Одинченко Л.К. Географія: Посібник для 8 класу допоміжної школи / Одинченко Л.К. - Київ: Неопалима купина, 2007. – 96 с.
4. Програми для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Географія. / Укл. Липа В.О., Одинченко Л.К. - Київ, 2010. - С. 21-79.

In the process of realizing the tasks of using the most effective teaching methods during the lessons of geography at the auxiliary school special attention is devoted to the worker's copybook as a part of study-methodical complex on the subject under discussion. The importance of the worker's copybook in geography and some peculiarities of its construction in the process of studying the course "Geography of the World" in the 8th form of the auxiliary school is considered in the article.

Keywords: geography, intellectually backward pupils, means of teaching, worker's copybook, cognitive tasks.

Отримано 6.11.2012

УДК 37.091.313:378.22

Н. Г. Пахомова

РІВНІ ІНТЕГРАЦІЇ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ І ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовані основні рівні інтеграції знань у процесі професійної підготовки та визначені рівні реалізації інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових фахової підготовки логопедів у ВНЗ.

Ключові слова: *інтеграція, рівні, професійна підготовка, логопедія.*

В статье проанализированы основные уровни интеграции знаний в процессе профессиональной подготовки и определены уровни реализации интеграции медико-психологических и педагогических составляющих профессиональной подготовки логопедов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: интеграция, уровни, профессиональная подготовка, логопедия.

Модернізація вищої освіти в Україні спрямована на розробку перспективних моделей підготовки кваліфікованих фахівців відповідно до європейських стандартів. Дослідженню теоретичних основ і організаційно-методичних аспектів розвитку інтеграції знань в умовах професійної підготовки фахівців присвячені праці А. Беляєвої, В. Беспалько, С. Гончаренко, Ю. Жидецького, В. Ільченко, Я. Кміта, С. Клепко, Е. Коваленко, Л. Ломако, А. Павленко, О. Проказа, Н. Сабіров, В. Сисоєвої та ін. Інтегративність освітнього процесу, як один із базових факторів розвитку та розкриття потенційних можливостей особистості, знайшло своє відображення в роботах, присвячених підготовці вчителів у системі вищої освіти (В. Арнаутова, В. Беспалько, О. Бичкова, І. Богатова,